

Smaa Iagttagelser fra en Kirkerestaurering i Mellerup.

Af Aage Sørensen.

Mellerup Sognekirke i Støvring Herred, Ommer-syssel, er en romansk Kvaderstensbygning paa skraa-kantet Sokkel. Døraabningerne er uden Tympanon og uden Karme, blot afsluttede oventil ved Hjælp af rekt-angulære Kvadre, af hvilke den nordre viser Kirkens eneste Prøve paa Ornamentik, en raat tilhuggen Tov-snoning. Kirken har som tilhørende Kromænd og Bønder ikke været udsat for større Ændringer, men staar i det væsentligste, som den i sin Tid opførtes. Alle Mure er oprindelige med Undtagelse af østre Gavl-spids og hele Vestgavlen; den sidste omsattes fra Grunden i Vinteren 1924—25. Kirken har to oprinde-lige Vinduer i Nordsiden, begge i Brug; et ligeledes oprindeligt Vindue med stort Lysfang i Østgavlen er rimeligvis tilmuret i Aaret 1621, da Lensmanden paa Dronningborg, Eske Brock, og Hustru gav Kirken dens nuværende høje Altertavle. Samtlige Vinduer i Syd, ialt tre, er alle forandrede. Kirken har bevaret sin Korbue og det gamle Granitalter; den ejer kun 70 Siddepladser og er Herredets, vist tillige Sysselets mindste Kirke.

Ved Synet i Maj 1926 (Provsten og en Bygnings-kyndig) udbad Værgen sig Forlov til at fjerne et foran Alteret staaende Panel, der daarligt svarede til Kirkens

Stil og desuden var stærk ødelagt af Svamp. Til Gengæld foreslog han at koste det gamle Granitalter fremdraget, saaledes at dets Kvadersten igen blev synlige fra Skibet. Synet udtalte vel nogen Betænkelighed, navnlig i Henseende til, at Alteret i rensset Skikkelse vilde syne koldt og nøgent, men vilde dog ikke modsætte sig Forsøget, og Sagen gik altsaa i Orden.

Arbejdet udførtes i Marts 1927 af en Kampestensmurer fra Møllerup, en Mand, der havde arbejdet med paa den større Restaurering i 1924—25 og vist sig brugbar. Hans Gerning skulde bestaa i ved Hjælp af Bilhammer at fjerne alle senere Tidens Overstrygninger, et Arbejde jeg som Kirkens Værge havde Lejlighed til at følge fra Dag til Dag. Forskellige smaa Iagttagelser fra denne Lejlighed samt Oplysninger om det vundne Resultat turde muligt være af Interesse i videre Kredse, saa meget mere som en Genfremdragning af de gamle Granitaltre næppe endnu er nogen helt almindelig Praxis.

Da man havde fjernet det meget forraadnede Panelværk, stod Alteret oversmurt med en blaagraa Perlefarve. Som Bordplade tjente en ormstukken Fyrretræsflage, under hvilken laa et Mørtellag, tillavet med slaet Kalk. Lagets gnavede og forstødte Overflade viste tydelige Spor af fordum at have tjent som Bordplade. Mureren havde ikke arbejdet en Dag til Ende, inden han ringede til mig om at komme op i Kirken. Ved i Spisetiden at sidde i Skibets vestlige Stol og iagttage den paabegyndte Afhamring var det gaaet op for ham, at Alteret i rensset Skikkelse dog vist vilde syne koldt og nøgent, hvilket han vilde gøre opmærksom paa i Tilfælde af, at Arbejdet skulde indstilles. Forsidens ene Fjerdedel var allerede behandlet, og set nede fra Skibet mod Korgavlens hvide knudrede Flade saa

Forsøget ikke lovende ud; der var altsaa noget om Snakken; dette kunde ikke gaa. Og dog havde Alteret i fordums Tid staaet i Kirken og prunket med Granitens dejlige Farver fremme, hvad der tydeligvis fremgik af de med stor Omhu behandlede Kvadersten. Slige Sten dannede man ikke med en Overstrygning med Perlefarve for Øje; de havde en Gang været synlige fra Kirken, derom kunde ikke være Tvivl. Naar Alteret desuagtet ikke tog sid ud i rensset Stand nu, maatte noget være, som det ikke burde, men dette Noget øjnede vi foreløbig ikke.

Mureren havde bedømt sit Arbejde nede fra Skibet, og det var ligeledes herfra, jeg vurderede samme; begge saa vi Alteret op gennem Korbuen; det var da rimeligt, Skavanken laa hos denne. Nu var det sikkert nok, at Buen stod, som Kirkens Bygmester i sin Tid satte den; men den havde saa længe, nogen nulevende erindrede, været tilkalket helt ned omkring Lysningen. Den forekom lav og trykket og lignede mest af alt en større Dør paa en hvidkalket Ladelænge. Nær Aaret 1900 havde et Provstesyn krævet Buens indre Lysning syrevadsket for Hvidtekalk, og de smukke Kvadre, Kragbaandene, samt selve Bueslagets krumme Kilesten, der den Gang var komne til Syne, havde man trukken op med tommehøje Cementfuger.¹⁾ Buens Karme mod Skib og Kor havde man derimod ikke rørt. Her laa muligvis Hunden begravet. Og sel Bag Triumfvæggens tykke Mørtellag stod Buens smukke Karm hel og holden; det maatte blive en Æressag atter at faa den frem i Dagens Lys; men samtidig kunde Alterets Afhamring trøstigt fortsættes.

Korbuens Afdækning blev en Overraskelse og ikke lidt af en Oplevelse. Den smukt svungne Karm rensedes fra Gulv til Gulv. Buen højnede sig pragtfuld,

¹⁾ Fjernedes nu og erstattedes med glatstrøgne.

den var ikke længere nogen Ladedør, men et velberegnet Led i en virkningsfuld Arkitektur. Triumfvæggen, der før synede fattig og trykket, blev rig og dejlig. Men ikke mindre Overraskelse vakte det rensede Alter; set nede fra Skibet gennem Buens nys afdækkede Granitramme forstod man, at Alter og Bue hørte uløseligt sammen, at intet kunde tilføjes og intet undværes i dette Mesterværk, den gamle Arkitekt med saa stort et Snille havde skabt.

Mureren havde paabegyndt Afhamringen ved Alterets nordvestre Hjørne og fortsatte ned over Forsiden, gørende denne færdig fra Overkant til Grund efterhaanden, som han naaede frem. Man havde mærket sig, at Forsidens nordre omtrent halve Del var sat af smukt røde lyse Kvadre og tænkt, at denne Farve vilde holde sig Forsiden over. Her kom en Overraskelse; Forsidens sydlige Halvdel fandtes opført af blaat Granit; dette kan være tilfældigt og dog ikke. At mørke Kvadre er undgaaede med Flid i Kirkens Mure er givet, og Aarsagen er ret nærliggende. Disse mørke Kvadre vilde gøre Murværket urolig og spættet, vilde altsaa virke afstikkende og ødelæggende paa Farvernes Spil; men hvor mørke Kvadre overhovedet er anvendte, findes de indføjede diskret, aldrig i større Sammenhobninger. Skulde den gamle Bygmester mon have fraveget dette sunde Princip i selve Alterets For-side, denne Del af det hele Bygningsværk, Menigheden oftest og inderligst havde for Øje? Utænkeligt! Forsidens kraftige Farvemodsætninger er sammenstillede med velberaad Hu og i bestemt Hensigt, men hvilken?

Baade en kristelig og en ren teknisk Betragtning kan have gjort sig gældende. Tænkte Bygmesteren paa Skriften, og har han søgt at symbolisere Ordet om Dommedag, ifølge hvilket Herren vil samle Faa-

rene ved sin højre og Bukkene ved sin venstre Haand? I saa Fald har han tænkt sig ham staaende for Alteret vendt mod Menigheden og modtagende de Salige ved Alterets rødlige lyse Side. Eller er det Kirkens indre Lysforhold, der har gjort sig gældende? Skulde det svage Lys fra Nord over Alterets Forside møde det rigere Lys fra Syd og herved ophæve Farvemod-sætningerne? Ogsaa dette kan være Tanken. Korvinduernes Plads i Ydermurene turde her være vejledende, og de modsiger i hvert Fald ikke. Et Peg i den samme Retning kunde dette endvidere være, at man i Forsidens Midtparti øjensynlig har tilstræbt en Forening af lyst og mørkt ved Indføjelsen af Sten af rød og blaa Farve i Blanding; navnlig Kvadren i andet Murskifte kan nok virke samlende paa Farvespillet; men Stenen har været for lille, og man har maattet tage mod den alt for brede Fuge som et nødvendigt Onde.

Forskellige Forhold vedrørende Alter og Kor forekom mærkelige, de lader sig nemlig kun klare, saafremt Alteret har staaet færdig, da Korgavlen byggedes.

Alterets Grundplan er et Trapez, hvis længste parallelle Side er vendt mod Gavlen; begge Endeflader skraane mod Forsiden, der saaledes danner Trapezets korte Parallellinje. Alterets Bagmur staar $10\frac{1}{2}$ Tomme og $8\frac{1}{2}$ Tomme fjernet fra Korgavlen henholdsvis i Nord og Syd. Rumforholdene har saaledes ikke tilladt Menigheden at passere bag om Alteret under Offer-tjenesten, som Skikken var i de større Kirker, og det har heller aldrig været tilsigtet. Alteret er nemlig fast forbundet med Korets Gavl ved Hjælp af Murværk, der ganske sikkert er samtidigt med selve Gavlen. Udmuringen er sket paa denne Maade, at man fra Bordets Nord- og Sydende har opført Støttemure ind

paa Gavlen og udfyldt det fremkomne Hulrum med Granitflækker uden Bindemiddel. For at komme til nøjere Klarhed over dette Forhold, lod jeg en Murermester fra Byen hugge bort af nordre Støttemur og gjorde herved den paafaldende Opdagelse, at Alterets skjulte bagerste Væg er opført af samme Slags fint forarbejdede Kvadre, som Forsiden er opført af, dog uden Hensyntagen til Farvespil.

Kirkens Alter er en firesidet Kvaderstens Opbygning, hvis indre Hulrum er fyldt med Granitaffald. Denne Opførelsesmaade peger hen paa, at Alteret oprindeligt har været tænkt at skulle ses ogsaa østfra, hvilket kunde muliggøres ved Tilstedeværelse af Apsis; men en saadan har Kirken ikke haft. Alterets smukke Bagvæg kan lige saa lidt skyldes Hensynet til en paatænkt Apsis, thi opførtes Alteret sammen med eller senere end Koret, maatte man paa dette Tidspunkt vide, at Apsis overhovedet ikke var paatænkt. Hvor til da de smukke Kvadre i Alterets Bagvæg; har Bygmesteren her stillet sit Lys under en Skæppe?

Der var ingen anden Forklaring mulig end, at Alteret har staaet opført, da Korgavlen byggedes, hvilket iøvrigt bestyrkes ved forskellige Iagttagelser, som det dog vil føre for vidt at gaa nærmere ind paa her. Alterets firesidige Kvaderstensbygning er Kirkens ældste Parti; det kan have tjent i en ældre Forgænger, rimeligvis en Stavkirke, hvis Rumforhold bag Alteret har været andre end den nuværende Kirkes. Men denne Mulighed kan ganske vist ikke afvises, at Gudstjernerne er begyndt omkring Alteret umiddelbart efter dets Rejsning, og medens det rimeligvis meget langvarige Arbejde paa selve Kirkebygningen er skreden frem.

Ved at et stærkt forstødt Mørtellag fra Alterets Overflade fjernedes, kom en omtrent kvadratisk Stenplade

(ca. 11 × 12 “) til Syne liggende i Bordpladens centrale Punkt. Den var plan tilhuggen oven til, medens den nedad formede sig som en afstumpet Pyramide. Stenen dækkede over en tilsvarende Grube, i Bunden af hvilken fandtes en ca. 3 Tommer lang 1½ Tomme dyb oval Sænkning formet i Mørtel over en ejendommelig skiferagtig Sten som Bund. I denne mindre Grube laa en Blykapsel ca. 1 Tomme i Kvadrat, lukket ved Hjælp af den ombøjede Kant. Kapselen indeholdt noget gult Noget, der senere viste sig at være et (rimeligvis oprindeligt hvidt) flortyndt Silkestof svøbt om en stærk formusknet Bittig Træ. Der fandtes intet beskrevet Pergament, saa det faar blive ved Formodningen, at Relikvien er en saakaldt Splint af Kristi Kors. Hensigten med den fundne Stenplade og dennes Brug under Messetjenesten vil fremgaa af et Tekststykke hentet af et middelalderligt Haandskrift »Viborgbispen Gunners Levned«. Her læses følgende:

»Naar han (Gunner) paa Tilsynsrejser kom til sit Stifts Kirker, saa han nøje efter, om Præstens Kirkeklæder og Alterdugene vare rene, og om alt andet, der hørte til Gudstjenesten, var i tilbørlig Stand; viste Præsterne sig som Overtrædere paa dette Punkt, straffede han dem strengt baade med Pengebøder og anden Bod. En Gang, da han havde hørt Messe i det nærmeste Kapel ved Ale(burgh?)¹⁾ og havde spurgt den daværende Præst der, Hr. Knud, om Kirkens Alter var indviet (og faaet til Svar, at det var det)¹⁾, sagde han: »Hvor er da den Alterplade, over hvilken I plejer at indvie Kristi Legeme og Blod?« Præsten, der var en meget godmodig, men temmelig enfoldig Mand, svarede: »Den hertil indviede Stenplade ligger i Boggemmet ved Alteret. Men modtag, naadige Herre, for min Forseelse en rigtig fed sort Okse, jeg har, og tilgiv mig min Brødel« Bispen modtog Oksen, men paa lagde dog desuden Præsten en Kirkebod.«²⁾

¹⁾ Mine Paranteser.

²⁾ Hans Olriks Oversættelse S. 17—18. (Schönberg. Kbh. 1892).

Tekststykket synes at antyde, at der baade fandtes viede og ikke viede Altre; i det første Tilfælde hørte til Alteret en indviet Stenplade, »Alterplade« kaldes den ovenfor, som Præsten benyttede under Messe-tjenesten til at indvie Brødet og Vinen over. Denne Alterplade maa det være, som kom til Syne ved Restaurationen af den herværende Kirkes Alter, hvilket i Henhold til den gamle Klosterbroders Beretning maa have hørt til de indviede Altre. Efter Relikviens Beskaffenhed er Talen formodentlig her om et Helligkorsalter. Det siger sig selv, at Relikvien efter en nænsom Undersøgelse lagdes tilbage i sin Grube i oprindelig Stand, hvorpaa Bordets Overflade dækkedes med et Lag af stærk Cementmørtel saaledes, at Alterpladen fremtidig er synlig under Dugene.

Samtidigt med Alterets Restauration foretoges en Fornyelse af Bræddegulvet mellem Kirkens Østgavl og Altersranken, hvortil var henlagt Midler ved Kirkens Overgang til Selveje i Aaret 1919. For at forebygge Svamp i det nye Bræddegulv understøbtes dette med Cement, hvilket nødvendiggjorde en Afgravning af Jordsmonnet. Øverst fandtes paaført et Lag gult tørt Sand, som var hobet tæt op under det fjernede Gulvs Brædder og næsten dækkede Gulvtræerne.¹⁾ Under Sandet laa den oprindelige Jordoverflade, der ved Alterets nordre Ende fandtes stærk blandet med Trækul. Yderligere fandtes ved Alterets Forside et cementgraat grynnet Pulver, blandet med Mængder af Stenflis fra Negls Størrelse nedad. Denne ru og grove Masse viste sig ved nøjere Undersøgelse at være Granit-Hammerskæl, hvilket turde tyde hen paa, at Kvadrene har modtaget en sidste Eftergang med Hammeren paa Stedet. Forekomsten af Trækul sattes af Haandvær-

¹⁾ Ældre Tidens velkendte Forebyggelsesmiddel mod Svamp.

kerne i Forbindelse med Baal, tændte af Hensyn til Stenhuggernes Arbejde paa Kvadrene i den kolde Aarstid, og Tydningen er muligvis den rette. Dog bør maaske ikke overses, at Koret kan være opført over et hedensk Offersted, hvilket Kirkens nære Nabo, en op ad Korets nordøstre Hjørne liggende større Gravhøj, turde vidne om. Ifølge en mundtlig Meddelelse fra Hr. Inspektør C. Neergaard ved Nationalmusæet udgravedes (og fjernedes) Højen i Aaret 1848, ved hvilken Lejlighed man fandt et Broncesværd.

Jordsmonnet var foran Alteret unaturlig løst, hvilket sandsynliggjorde en Grav. Man ventede at træffe over en af de kendte af smaa Heller satte Stengrave med særskilt Rum for Ligets Hovede. En saadan fandtes dog ikke; men to Alen nede i Jorden stødte man paa Skeletdele, — Laar og SkinnebensknoGLE af et uden Kiste nedlagt Lig. Ved venstre LaarbensknoGLE laa en meget forrustet Jerndel af ubestemmelig Art. Knoglens Maal tydede hen paa en mindst 68 Tommer høj, fuld-voksen og kraftig Mandsperson. Skelettets øvre Dele strakte sig ind under Korets Flisegulv, der ikke rørtes ved denne Lejlighed. Graven laa meget centralt for Alterets Midte med Ligets Hovede i Vest; der var kun denne ene, mon den ikke rummer Støvet af Kirkens Bygherre?

Erfaringen her nede fra taler altsaa for, at man meget vel kan fremdrage de gamle Granitaltre, saafremt den oprindelige Korbue er bevaret. Farvemod-sætningen i Alterets Forside, dets Alder i Forhold til Bygningen, i hvilken det staar, samt Trækullene m. m. maa vist indtil videre henvises til den Flok af uløste Problemer, de gamle Kirker endnu ruger over.
